

Ontwikkelingen in maatschappelijke verslaggeving

Nancy Kamp-Roelands

SAMENVATTING Maatschappelijke verslaggeving laat in de praktijk een geleidelijke maar gestage groei zien. Hoewel wetgeving op dit terrein ontbreekt, zijn er voor bedrijven die een maatschappelijk verslag op willen stellen voldoende aanknopingspunten. In dit artikel wordt maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO) en met name de verslaggeving daarover besproken. Er wordt ingegaan op de ontwikkelingen in wet- en regelgeving en richtlijnen voor maatschappelijke verslaggeving en op de stand van zaken in de praktijk zowel met betrekking tot het rapporteren over MVO in het directieverslag als in afzonderlijke maatschappelijke verslaggeving.

1 Inleiding

In tegenstelling tot de ontwikkeling in de jaren zeventig ontstaat er nu voor maatschappelijke verantwoordelijkheid en maatschappelijke verslaggeving een betere institutionele basis. De theoretische insteek in de jaren zeventig en tachtig was breed (Estes, 1976; Schreuder, 1981; Bindenga, 1982). De praktische invulling concentreerde zich echter met name op werknemers en daarmee bleef het maatschappelijk verslag beperkt tot de publicatie van het sociaal verslag waarin informatie over arbo-aspecten werd opgenomen. Instellingen op internationaal en nationaal niveau hebben inmiddels richtlijnen ontwikkeld waarin een bredere maatschappelijke verantwoordelijkheid van ondernemingen tot uitdrukking komt¹.

Dr. A.E.M. Kamp-Roelands RA MA is senior manager bij Ernst & Young en research-medewerker bij het Koninklijk NIVRA. Tevens is zij secretaris van de Raad voor de Jaarverslaggeving, werkgroep MVO, voorzitter van de European Sustainability Reporting Awards, lid van FEE Sustainability Working Party en lid van de werkgroep MVO-assurance van het Koninklijk NIVRA.

Maar ook ondernemingen zelf zijn zich meer bewust van hun maatschappelijke verantwoordelijkheden. Dit wordt versterkt door de druk op het bedrijfsleven van steeds mondiger wordende stakeholders en de sterk verbeterde nieuwsvoorzieningen, waardoor negatieve gevolgen van ondernemingsactiviteiten zich snel en wereldwijd kunnen verspreiden.

In dit artikel wordt een overzicht gegeven van de ontwikkelingen in de wet- en regelgeving en richtlijnen met betrekking tot maatschappelijke verslaggeving. In paragraaf 2 worden eerst het fenomeen maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO) en de transparantie daarover besproken. In paragraaf 3 wordt wet- en regelgeving besproken met betrekking tot maatschappelijke verslaggeving. In paragraaf 4 worden richtlijnen op dit gebied besproken. In de paragrafen 5 en 6 wordt de stand van zaken met betrekking tot het rapporteren over MVO in het directieverslag en in een afzonderlijk maatschappelijk verslag gepresenteerd. In paragraaf 7 worden de samenvatting en conclusies gegeven.

2 Maatschappelijk verantwoord ondernemen en transparantie

Integriteit, ethiek en het nemen van eigen verantwoordelijkheid zijn steeds belangrijker wordende thema's in het bedrijfsleven. Dit wordt niet alleen ingegeven door reacties op recente schandalen waarbij verschillende ondernemingen negatief in de publiciteit kwamen. Steeds meer ondernemingen kiezen bewust voor het op pro-actieve wijze invulling geven aan hun verantwoordelijkheden op economisch, milieu- en sociaal terrein. Dit wordt ook wel aangeduid als maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO). De verschillende economische, milieu- en sociale aspecten van de ondernemingsvoering en de daarmee samenhangende effecten kunnen de maatschappij zowel in positieve als in negatieve zin beïnvloeden. Door een bewuste beleidsvoering kunnen ondernemingen de

positieve effecten stimuleren en de negatieve effecten beheersen of zelfs verminderen. MVO betekent dat ondernemingen weloverwogen keuzes moeten maken voor de lange termijn. Voor MVO is geen eenduidige, operationele definitie voorhanden². Het is maatwerk dat door ondernemingen in overleg met hun stakeholders nader geoperationaliseerd moet worden. Iedere onderneming heeft immers te maken met een specifieke maatschappelijke context.

Bij maatschappelijk verantwoord ondernemen staat het nemen van verantwoordelijkheden en transparantie daarvoor centraal. Ondernemingen kunnen op verschillende manieren invulling geven aan deze transparantie. In toenemende mate wordt openheid van zaken gegeven over het beleid, het management en de behaalde prestaties in bijvoorbeeld een maatschappelijk verslag. Van de Global Fortune Top 250 ondernemingen publiceert in verslagjaar 2000 en 2000/2001 in totaal 32,8% een milieu- (veiligheid en gezondheids)verslag, 4,5% een sociaal en milieuverslag, 1,4% een sociaal verslag en 6,3% een maatschappelijk verslag, waarin gerapporteerd wordt over economische, milieu- en sociale aspecten (KPMG/UvA, 2002). Een andere mogelijkheid is om meer informatie over maatschappelijk verantwoord ondernemen op te nemen in de financiële verslaggeving. Daarbij moet worden gedacht aan het directieverslag of de overige gegevens. Er zijn ook ondernemingen, zoals Slibverwerking Noord-Brabant, die ervoor kiezen een geïntegreerd verslag te publiceren, dat achtereenvolgens bestaat uit een directieverslag, een milieu- en/of sociaal verslag en de jaarrekening.

Transparantie over het besluitvormings- en verantwoordingsproces ontstaat pas echt als de onderneming een open relatie heeft met haar stakeholders. Dit kan worden bereikt door middel van een gestructureerd proces van stakeholderdialoog. Op een regelmatige basis vinden bijeenkomsten plaats met stakeholders en deze stakeholders worden ook betrokken in het besluitvormings- en verantwoordingsproces. Het probleem is dat dit in de praktijk veel tijd en inspanning vergt van zowel ondernemingen als stakeholders. Wel kan worden gesteld dat binnen ondernemingen bij verschillende afdelingen een niet-gestructureerde dialoog bestaat waarvan gebruik kan worden gemaakt. Voor het vaststellen van de informatiebehoefte kunnen drie niveaus worden onderscheiden:

- a dialoog op internationaal of nationaal niveau ten behoeve van het vaststellen van algemene indicatoren;
- b dialoog op bedrijfstakniveau ten behoeve van het vaststellen van bedrijfstakspecifieke indicatoren;

- c dialoog op bedrijfsniveau ten behoeve van het vaststellen van bedrijfsspecifieke informatie.

Juist deze laatste dialoog maakt van het maatschappelijk verslag maatwerk. Toch wordt dit proces beïnvloed door de wijze waarop de onderneming haar relatie met stakeholders beziet³. Wil de onderneming zich bijvoorbeeld door middel van het verslag bij haar stakeholders legitimeren of ziet zij het geven van informatie over duurzaamheid als een recht van stakeholders? Met betrekking tot stakeholdermanagement bestaat er een kip-ei-situatie. Meer informatie betekent meer macht, maar stakeholders met meer macht krijgen ook meer informatie, waardoor hun positie wordt versterkt. Als ondernemingen maatschappelijke verslaggeving zien als een recht van stakeholders, dan zullen zij ook rekening moeten houden met de minder invloedrijke stakeholders.

3 Wet- en regelgeving

In tegenstelling tot milieuverslaggeving ontbreekt voor maatschappelijke verslaggeving wetgeving. De Nederlandse regering heeft zich door het ondertekenen van de OESO-Richtlijnen⁴ voor multinationale ondernemingen wel geïnteresseerd in het bedrijfsleven te stimuleren. Dit heeft onder meer geleid tot het instellen van een kenniscentrum en een nationaal contactpunt voor MVO. Daarnaast heeft zij de Raad voor de Jaarverslaggeving (RJ) verzocht een advies uit te brengen over het rapporteren over MVO (Tweede Kamer, 2001). Dit verzoek is gegeven op advies van de Sociaal Economische Raad (SER, 2000). Door de RJ is dit uitgewerkt via twee trajecten, het aanpassen van de RJ-Richtlijnen voor informatie over MVO in het directieverslag en het ontwikkelen van een handreiking voor maatschappelijke verslaggeving. Het uitgangspunt daarbij is vrijwilligheid en eigen verantwoordelijkheid. In Richtlijn 400 (RJ, 2003a) wordt aanbevolen informatie te geven over algemene aspecten, zoals de belangrijkste problemen/uitdagingen ten aanzien van maatschappelijk verantwoord ondernemen en de invloed op de ondernemingsstrategie, en over de economische, milieu- en sociale aspecten van de bedrijfsvoering. Ten aanzien van deze aspecten wordt gevraagd informatie te verschaffen over de dialoog met stakeholders, het beleid ter zake van het aspect, de organisatie ervan, de uitvoering en uitkomsten ervan en de toekomstverwachtingen. Voor de beschrijving van deze informatie-onderdelen kan tevens gebruik worden gemaakt van de uitgebreidere handreiking, die door de RJ gelijktijdig met de definitieve richtlijn 400 in september van dit jaar is

aangeboden aan de staatssecretaris van Economische Zaken. In de volgende paragraaf wordt nader ingegaan op deze handreiking.

Het voorstel tot het uitbreiden van het directieverslag met informatie over MVO sluit aan bij het voorstel van de Europese Commissie (EC, 2002b) inzake de aanpassing van de vierde en zevende EG-Richtlijn. Hierin wordt expliciet aangegeven dat voor een getrouw overzicht van de gang van zaken en de positie van de rechtspersoon de opgenomen informatie in het jaarverslag zich niet mag beperken tot de financiële aspecten van de ondernemingsuitoefening van de onderneming. Dit zou volgens de EC moeten leiden tot een analyse van de ecologische, sociale en andere aspecten die relevant zijn voor een goed begrip van de ontwikkeling van de vennootschap.

Ook de EC heeft de OESO-Richtlijnen voor multinationale ondernemingen onderschreven. In navolging van het groenboek (EC, 2001b) over maatschappelijke verantwoordelijkheid van ondernemingen heeft de EC een witboek over dit zelfde onderwerp gepubliceerd (EC 2002a). Het witboek is concreter en geeft een reeks van voorstellen voor actiepunten weer. Er wordt onder meer voorgesteld dat er medio 2004 algemeen aanvaarde richtlijnen moeten komen voor maatschappelijke verslaggeving, te weten voor het meten, rapporteren en het geven van zekerheid. Inmiddels zijn er verschillende bijeenkomsten geweest van een multi-stakeholderforum.

Er is discussie in hoeverre de verslaggeving over MVO verplicht moet worden gesteld. Uit de reacties op de Ontwerp-Richtlijn 400 van de RJ blijkt een behoefte aan meer stellige uitspraken. Het voordeel van een meer verplichtend kader is dat ook reactieve bedrijven worden gedwongen bewust met MVO bezig te zijn en hierover te rapporteren. Het nadeel is dat in dit nieuwe gebied ondernemingen hun initiatieven wellicht stopzetten en zich beperken tot hetgeen wettelijk is voorgeschreven.

PvdA en Groen Links hebben in juli 2001 een wetsvoorstel ingediend dat ondernemingen zou verplichten om via een uitbreiding van de verslaggevingsplicht in het jaarverslag zoals beschreven in Titel 9, rekening af te leggen over de maatschappelijke gevolgen van hun handelen. Er moet worden aangegeven welke technische, organisatorische en administratieve maatregelen de rechtspersoon heeft getroffen bij zijn internationale activiteiten ter uitvoering van dat beleid. Tevens dient informatie te worden gegeven over het al dan niet onderschrijven van nationale of internationale gedragscodes, de naleving ervan en de gevolgen

voor het beleid. In de memorie van toelichting worden voorbeelden genoemd van onderwerpen waarover informatie moet worden verschaft op sociaal, ecologisch en ethisch terrein. Het initiatiefwetsvoorstel richt zich op ondernemingen die internationaal opereren. Na commentaar van de Raad van State ligt het wetsvoorstel terug bij de Tweede Kamer.

4 Richtlijnen voor maatschappelijke verslaggeving

Voor afzonderlijke maatschappelijke verslaggeving heeft het Global Reporting Initiative (GRI) richtlijnen ontwikkeld. In de GRI-Richtlijnen wordt aandacht besteed aan de kwaliteitseisen die worden gesteld aan de op te nemen informatie en de aard van de informatie die wordt opgenomen in het maatschappelijk verslag. De richtlijnen zijn tot stand gekomen door input van ondernemingen, niet-gouvernementele organisaties (NGO's), consultants, accountants, branche-organisaties, universiteiten en andere belanghebbenden. De eerste versie van de GRI-Richtlijnen in 1999 was met name gebaseerd op het raamwerk voor milieuverslaggeving van de Europese Federatie van Accountants FEE en de richtlijnen voor de inhoud van het milieuverslag van United Nations Environment Programme (UNEP). Als gevolg daarvan kwamen de kwaliteitskenmerken van het raamwerk voor financiële verslaggeving van de International Accounting Standards Board duidelijk tot uiting in de eerste GRI-Richtlijnen. In de in 2002 verschenen versie zijn, mede onder invloed van eerdere publicaties door het Institute of Social and Ethical Accountability (ISEA, 1999), de kwaliteitseisen verder uitgesplitst in: transparantie, inclusiviteit, controleerbaarheid, volledigheid, relevantie, sustainability context, juistheid, onpartijdigheid, vergelijkbaarheid, begrijpelijkheid en tijdigheid. Ten opzichte van de vorige versie is dus (overigens conform het raamwerk voor financiële verslaggeving) met name het kwaliteitskenmerk betrouwbaarheid verder uitgesplitst in controleerbaarheid, volledigheid, sustainability context, juistheid en onpartijdigheid. Bij het kwaliteitskenmerk relevantie is een onderscheid gemaakt naar relevantie en inclusiviteit, waarmee de invloed van stakeholders op de inhoud van de verslaggeving extra nadruk heeft gekregen. Transparantie wordt gezien als het overkoepelende kwaliteitskenmerk en is ingevuld als het rapporteren over de processen, procedures en veronderstellingen die ten grondslag liggen aan het maatschappelijk verslag. Naar mijn mening is dit een inhoudsvereiste dat voortvloeit uit de kwaliteitskenmerken vergelijkbaarheid en betrouwbaarheid.

In een maatschappelijk verslag dat conform de GRI-Richtlijnen wordt opgesteld, wordt informatie gegeven over de visie van de onderneming over duurzame ontwikkeling en de strategie en het beleid op dit gebied, de beheersing middels managementsystemen en de uiteindelijk behaalde prestaties. Bij de informatie over managementsystemen wordt bijzondere aandacht gevraagd voor corporate governance en de betrokkenheid van stakeholders. Ten opzichte van de vorige versie van de GRI-Richtlijnen is de informatie die wordt gevraagd over corporate governance nieuw. De informatie over de economische, milieu- en sociale prestaties beperkt zich niet tot de eigen organisatie, maar omvat ook de effecten in de keten (de leveranciers en afnemers bij het gebruik van producten en diensten). De informatie over de prestaties is zowel kwantitatief als kwalitatief. Voor de kwantitatieve informatie over prestaties wordt gebruikgemaakt van zowel absolute cijfers als relatieve indicatoren.

Het maatschappelijk verslag is het resultaat van een verantwoordingsproces tussen ondernemingen en haar stakeholders. Het Institute of Social and Ethical Accountability (ISEA) heeft de richtlijnen Accountability 1000⁵ (AA 1000) ontwikkeld voor dit verantwoordingsproces waarbij de dialoog met stakeholders een belangrijke plaats inneemt. De uitkomsten van de dialoog bepalen de inhoud van het maatschappelijk verslag. In de richtlijnen worden daarom geen expliciete eisen gesteld aan de inhoud van het maatschappelijk verslag.

De RJ heeft onlangs een handreiking gepubliceerd voor afzonderlijke maatschappelijke verslaggeving (RJ, 2003b). Daarbij is mede gebruikgemaakt van de GRI-Richtlijnen. De handreiking bespreekt de doelstelling van maatschappelijke verslaggeving, de informatiebehoefte van belangrijke gebruikers, de kwaliteitskenmerken (begrijpelijkheid, relevantie, betrouwbaarheid en vergelijkbaarheid) en de inhoud van het verslag (zie ook tabel 1). Verder wordt kort het verslaggevingsproces en de wijze van publicatie besproken. De handreiking is nadrukkelijk geen sjabloon voor een maatschappelijk verslag. Maatschappelijke verslaggeving is maatwerk en van ondernemingen wordt verwacht dat zij bij de samenstelling van hun maatschappelijk verslag een eigen invulling geven aan de handreiking, zodat een maatschappelijk verslag ontstaat dat specifiek is toegespitst op de eigen situatie. De informatie over de reikwijdte is met name in dit ontwikkelingsstadium van maatschappelijke verslaggeving van belang. Veel ondernemingen starten met een milieuverslag dat zij geleidelijk uitbreiden met infor-

Tabel 1. Onderwerpen in het maatschappelijk verslag

Onderwerpen

Reikwijdte van het maatschappelijk verslag: over welke aspecten, de grenzen van de entiteit waarover wordt gerapporteerd (locaties/landen), de grenzen aan de activiteiten (eigen activiteiten of ook de keten)

Verslaggevingsbeleid: motivering keuze informatie, rol van de dialoog met stakeholders, beleid gegevensverrijking en gehanteerde methoden, inherente beperkingen in de betrouwbaarheid, toelichting op eventuele wijzigingen ten opzichte van vorig jaar

Profiel van de organisatie en samenvattend overzicht: bijvoorbeeld informatie over producten, diensten, merken afzetmarkten, organisatiestructuur en belangrijke indicatoren

Visie en strategie: voorwoord van de raad van bestuur of directie, eigen visie op MVO en de bijdrage aan duurzame ontwikkeling, kansen en obstakels, doelstellingen en tijdpad

Bestuursstructuur: inbedding in de organisatiestructuur, verdeling taken en verantwoordelijkheden en wijze van toezicht op strategie en prestaties MVO-beleid

Management: bijvoorbeeld risicomanagement, integratie in de dagelijkse activiteiten, gebruikte standaarden voor managementsystemen, klachtenafhandeling, correctieve maatregelen naar aanleiding van resultaten audits, certificaties en klachtenafhandeling

Dialoog met stakeholders: wijze van identificering en selectie, wijze van dialoog, uitkomsten ervan en wijze waarop deze zijn gebruikt

Prestaties: getroffen maatregelen en behaalde prestaties met betrekking tot economische, milieu- en sociale prestaties

Bron: samenvatting o.b.v. Handreiking maatschappelijk verslaggeving (RJ, 2003)

matie over arbeidsaangelegenheden en uiteindelijk met economische en sociaal-ethische informatie. Verder hoeft de reikwijdte zich niet te beperken tot de groep die kan worden beheerst, maar kan ook informatie worden opgenomen over leveranciers en het gebruik van het product of de dienst, de zogenaamde keten. Hierop kan de onderneming ook invloed uitoefenen. De informatie over het verslaggevingsbeleid is belangrijk, omdat het rapporteren over MVO maatwerk is en er derhalve keuzes moeten worden gemaakt. De kwantitatieve informatie is veelal niet zo accuraat als de financiële informatie en daarom heeft de lezer voor een juiste interpretatie inzicht nodig in de beperkingen in de betrouwbaarheid. De informatie over het verslaggevingsbeleid vormt tevens een belangrijke basis voor een eventuele controle van het maatschappelijke verslag.

Het voorwoord van de directie of raad van bestuur toont de betrokkenheid bij MVO vanaf het hoogste niveau in de organisatie. De informatie over bestuursstructuur geeft weer op welke wijze de bredere verantwoordelijkheid is ingebed in de organisatie en beschrijft daarmee corporate governance vanuit een breder perspectief. Voor de informatie over economische aspecten moet niet alleen worden gedacht aan financiële indicatoren, maar ook aan bijvoorbeeld geleverde producten en diensten, de economische gevolgen van investeringen en desinvesteringen en onderzoek en ontwikkeling. Bij de informatie over milieu-aspecten kan informatie worden gegeven over bijvoorbeeld emissies, het gebruik van al dan niet vernieuwbare hulpbronnen, de milieu-effecten van producten, diensten, transport en verpakkingen. De informatie over de sociale aspecten heeft niet alleen betrekking op arbeidsaangelegenheden, maar ook op mensenrechten, integriteit, productverantwoordelijkheid en projecten die ten goede komen aan de maatschappij als geheel.

In de volgende paragrafen wordt de stand van zaken besproken met betrekking tot het rapporteren over MVO in het directieverslag en in afzonderlijke maatschappelijke verslaggeving.

5 Directieverslag

Uit onderzoek (Kamp-Roelands en Verhoeven, 2002) naar de inhoud van de financiële verslaggeving van 48 in Nederland ter beurze genoteerde ondernemingen over het verslagjaar 2001 blijkt dat het merendeel (85%) al iets opneemt over (enkele) aspecten van MVO. Dit varieert van enkele pagina's tot enkele zinnen. Het percentage lijkt hoog, maar het geven van informatie over MVO in het jaarverslag is niet voor alle onderwerpen nieuw. De informatie betreft met name informatie over het beleid (83%) en de getroffen maatregelen (81%). Met betrekking tot het beleid inzake sociale aspecten wordt daarbij vooral informatie gegeven over personeelsbeleid/arbeidsomstandigheden (81%) en de (financiële) ondersteuning van projecten met maatschappelijke doelstellingen (46%). De informatie die wordt opgenomen over het beleid op milieugebied betreft in de meeste gevallen informatie over het verbruik van schaarse grondstoffen zoals energie en water (42%). Het opnemen van informatie over de milieu-effecten in de keten is nog redelijk nieuw. Toch is in 21% van de jaarverslagen hierover al informatie te vinden. Veelal betreft dit beleid over de eisen die gesteld worden aan leveranciers.

In totaal elf jaarverslagen wordt informatie gegeven over de relatie met stakeholders (hiervan is dit in zeven gevallen opgenomen in het directieverslag). De informatie is echter vaak niet meer dan een opsomming van de verschillende partijen van stakeholders. Er wordt daarbij dan niet ingegaan op de wijze waarop aan de stakeholderdialoog uitvoering is gegeven, inclusief de uitkomsten ervan.

Over de nieuwere onderwerpen als mensenrechten, integriteit en milieu-effecten in de keten wordt geen of slechts summiere informatie gegeven. De onderzoeksresultaten tonen aan dat de informatie over de verschillende aspecten van MVO verder moet worden uitgebreid wil men voldoen aan de aanbevelingen van de RJ.

De beschikbare informatie is fragmentarisch. De lezer krijgt daarom geen goed beeld van de meest relevante aspecten van de bedrijfsvoering en de effecten daarvan. Door het volgen van het raamwerk dat door de RJ wordt voorgesteld kan meer structuur in de verslaggeving worden verkregen.

6 Afzonderlijk maatschappelijk verslag

Uit onderzoek blijkt dat ondernemingen nog zoeken de zijn naar de informatie die zij opnemen in hun maatschappelijk verslag (NIVRA, 2002). Uit de maatschappelijke verslagen van vijftig ondernemingen, die wereldwijd beschouwd kunnen worden als voorlopers op dit gebied, blijkt dat de rapportage over verslagjaar 2000 en 2001 een sterk wisselende score voor wat betreft de inhoud van het verslag vertoont. Daarbij ontbreekt het bovendien veelal aan de motivering waarom een onderneming bepaalde informatie al dan niet verstrekt of welk beleid daarbij wordt gevoerd. Met name de rapportage over beleid, organisatie, managementsystemen en relatie met stakeholders wordt zeer verschillend behandeld. Over het algemeen wordt de meeste (zowel kwantitatieve als kwalitatieve) informatie verstrekt over de milieudimensie, aangevuld met informatie over sponsoring van maatschappelijke projecten (economische dimensie) en gezondheid en veiligheid (sociale dimensie). Het maatschappelijk verslag kan een belangrijk uitgangspunt vormen in de dialoog tussen ondernemingen en stakeholders. Toch wordt aan deze dialoog in de praktijk nog weinig vorm gegeven⁶. De informatie over de sociale prestaties van leveranciers, lonen en uitkeringen, economische prestaties van leveranciers, mensenrechten, kinderarbeid, dwangarbeid, immateriële activa en arbeidsproductiviteit wordt slechts in beperkte mate of in het geheel niet verstrekt.

De informatie in de maatschappelijke verslagen is derhalve zeer divers. Dit maakt het moeilijk de maatschappelijke prestaties van de verschillende ondernemingen met elkaar te vergelijken. Ook de assurance-rapporten in de maatschappelijke verslagen kunnen verder worden verbeterd. In totaal zijn dertig van de onderzochte vijftig verslagen voorzien van een assurance-rapport. In één maatschappelijk verslag zijn daarbij twee assurance-rapporten opgenomen. De verwijzing naar de gehanteerde toetsingscriteria (twaalf maal) en de gehanteerde controlestandaarden (elf maal) is mager. De reikwijdte is verschillend en niet altijd duidelijk omschreven. Op dit moment zijn informatiesystemen nog in ontwikkeling, hetgeen kan leiden tot onzekerheden in de controle. Toch wordt slechts in drie assurance-rapporten melding gemaakt van een dergelijke beperking. Voor de lezer blijkt slechts uit drie assurance-rapporten dat is gewerkt via een multidisciplinair team.

Ook uit het tweejaarlijkse onderzoek van Sustainability/UNEP (2002) blijkt dat de omvang van maatschappelijke verslagen van vijftig ondernemingen wereldwijd⁷ weliswaar is toegenomen, maar dat de kwaliteit ten opzichte van het twee jaar eerder uitgevoerde onderzoek hetzelfde is gebleven. In de verslagen ligt de nadruk nog steeds op milieu-informatie, de identificering van de meest relevante duurzaamheidsaspecten is zwak en de economische informatie die wordt gegeven is nog steeds sterk financieel gericht, zonder daarbij de bredere economische aspecten van de bedrijfsactiviteiten toe te lichten.

Uit onderzoek van CSR network (2003) naar de honderd grootste bedrijven uit de Fortune 500 blijkt dat in de zeventien gepubliceerde milieu- en maatschappelijke verslagen in het verslagjaar 2001 en 2002 ten opzichte van verslagjaar 2000 meer informatie wordt verstrekt over sociale aspecten, inclusief veiligheid en gezondheid en mensenrechten.

Verder is er een stijging van 10% te zien in de verificatie van verslagen. De verificatie vindt met name plaats in Europa (76%).

Uit de onderzoeksresultaten blijkt dat maatschappelijke verslaggeving zich nog in een beginstadium bevindt. Naast wet- en regelgeving en richtlijnen kunnen ondernemingen ook aanknopingspunten vinden in de 'best practice' van andere ondernemingen. Een goed aanknopingspunt hiervoor zijn de prijswinnaars van de European Sustainability Reporting Awards. De verslagen die voor deze prijs genomineerd zijn, hebben veelal de nationale prijs gewonnen voor

het beste milieu- of maatschappelijk verslag. De Cooperative Bank (UK) heeft afgelopen jaar de prijs gewonnen voor het beste Europese maatschappelijk verslag. Opvallend in het verslag is de nadruk op de stakeholderbenadering. Per onderwerp wordt in een kopje aangegeven welke stakeholdergroep(en) door het onderwerp worden beïnvloed, wat de doelstelling is met betrekking tot het onderwerp en in hoeverre deze is bereikt.

Koninklijke Olie/Shell heeft in Nederland de prijs gewonnen voor het beste maatschappelijk verslag.

Uit de juryverslagen van de prijzenschema's blijkt dat met name belangrijke verbeteringen zijn te behalen in een betere balans tussen de informatie over economische, sociale en milieu-aspecten, de balans tussen volledigheid en relevantie, het beschrijven van het verslaggevingsbeleid, het kwantificeren van doelstellingen, de dialoog met stakeholders en de verificatie van maatschappelijke verslaggeving.

7 Samenvatting en conclusie

Maatschappelijke verslaggeving is er nog maar kort en het is duidelijk dat ondernemers nog bezig zijn met het ontwikkelen van een verslaggevingsbeleid. De beschreven onderzoeken tonen aan dat het voor ondernemingen moeilijk is een keuze te maken welke informatie moet worden opgenomen en op welke wijze daarin een duidelijke structuur kan worden aangebracht. Een dialoog met stakeholders kan daaraan meer richting geven, maar het vergt veel tijd en energie om daaraan invulling te geven. Een één-op-één-toepassing van GRI-richtlijnen zou weliswaar leiden tot een behoorlijk volledig verslag, maar een verslag dat door de omvang weinig informatief is, omdat de meest relevante aspecten van de onderneming te loor gaan in de grote massa aan informatie. Maatschappelijk verantwoord ondernemen is maatwerk. Dit betekent dat voor sommige ondernemingen meer nadruk moet liggen op procesinformatie, terwijl bij andere ondernemingen meer nadruk ligt op productinformatie of op informatie over aspecten in de productie- of dienstverleningsketen. Tot op heden zijn de meeste ondernemingen echter geneigd om vrijwel uitsluitend over de eigen bedrijfsprocessen te rapporteren. Hoewel reeds belangrijke stappen zijn gezet is de verslaggeving in het algemeen nog fragmentarisch. Toch zouden ondernemingen bij het ontwikkelen van hun strategisch beleid op deze gebieden intern al duidelijkheid moeten hebben wat de meest relevante indicatoren zijn waarop zij gaan sturen. De fragmentarische maatschappelijke verslaggeving

kan dus mede worden veroorzaakt door het feit dat ondernemingen nog geen gedegen strategisch beleid hebben geformuleerd op het gebied van maatschappelijk verantwoord ondernemen. Ondernemingen zouden dus eerst hier een aanvang mee moeten maken. Het verdient aanbeveling om dit nader te onderzoeken. ■

Literatuur

- Bindenga, A.J., (1982), Maatschappelijke verslaggeving in opmars?, in: *de Accountant*, nr. 8, april 1982, pp. 482-486.
- CSR Network, (2003), *Material World: The 2003 Benchmark Survey of Global Reporting*, www.csrnetwork.com.
- Estes, R.W., (1976), *Corporate social accounting*, New York, John Wiley & Sons.
- Europese Commissie (EC), (2002a), *Commission of the European Communities, Communication from the commission concerning Corporate Social Responsibility: A business contribution to Sustainable Development, COM (2002) 347 final*, Brussel.
- Europese Commissie (EC), (2002b), *Commissie van de Europese Gemeenschappen, Voorstel voor een Richtlijn van het Europees Parlement en de Raad tot de wijziging van de Richtlijnen 78/660/EEG, 83/349/EEG en 91/674/EEG van de Raad betreffende de jaarrekening en de geconsolideerde jaarrekening van bepaalde vennootschapsvormen en verzekeringsondernemingen, COM (2002) 259/2 definitief*, Brussel.
- Europese Commissie (EC), (2001a), *Commissie van de Europese Gemeenschappen, Aanbeveling van de Commissie van 30 mei 2001 betreffende de verantwoording, waardering en vermelding van milieu-aangelegenheden in de jaarrekeningen en jaarverslagen van ondernemingen*, Publicatieblad nr. L 156, Brussel.
- Europese Commissie (EC), (2001b), *Commissie van de Europese Gemeenschappen, Groenboek, De bevordering van een Europees kader voor de sociale verantwoordelijkheid van ondernemingen*, COM (2001) 366 definitief, Brussel.
- Global Reporting Initiative (GRI), (2002), *Sustainability Reporting Guidelines*, Boston, GRI.
- Institute for Social and Ethical Accountability (ISEA), (1999), *Accountability 1000 Standard - building accountability and trust*, ISAE: London.
- Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO), (2000), *OESO-Richtlijnen voor multinationale ondernemingen*, Parijs.
- Kamp-Roelands, A.E.M. en I.A.B.M. Verhoeven, (2002), Verslaggeving over maatschappelijk verantwoord ondernemen, in: *Het jaar 2001 verslagen*, onder redactie van J.A.G.M. Koevoets, L.G. van der Tas en R.G.A. Vergoossen, Amsterdam, Kluwer/Koninklijk NIVRA Kluwer, december, pp. 165-184.
- Kamp-Roelands, A.E.M., (2001), Maatschappelijke verslaggeving en verificatie: Geboden zekerheid? Voorzichtigheid geboden!, in: *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, vol. 75, nr. 9, pp. 372-383.
- Koenders, B. en M. Rabbae, (2001), *Voorstel van wet in verband met het verschaffen van informatie omtrent maatschappelijk relevante activiteiten*, vergaderjaar 2001-2002, kamerstuk 27905, nrs. 1, 2 en 3, 's-Gravenhage.
- Koninklijk Nederlands Instituut van Registeraccountants, (2002), *Maatschappelijke verslaggeving en assurance-opdrachten, Studierapport nr. 50*, Koninklijk NIVRA, Amsterdam.
- KPMG/Universiteit van Amsterdam, (2002), *KPMG International Survey of Corporate Sustainability Reporting*, KPMG, De Meern.
- Raad voor de Jaarverslaggeving (RJ), (2003a), *Richtlijn 400 'Het jaarverslag'*, Stichting voor de Jaarverslaggeving/Kluwer.
- Raad voor de Jaarverslaggeving (RJ), (2003b), *Handreiking maatschappelijke verslaggeving, versie 2003*, Stichting voor de Jaarverslaggeving/Kluwer.
- Schreuder, (1981), *Maatschappelijke verantwoordelijkheid en maatschappelijke berichtgeving van ondernemingen*, Stenfert Kroese, Leiden.
- Sociaal Economische Raad (SER), (2000), *De winst van waarden*, publicatienummer 11, december, Den Haag.
- Sustainability/UNEP, (2002), *Trust us, The global reporters 2002, Survey of corporate sustainability reporting*, London.
- Tweede Kamer der Staten-generaal, (2001), *Maatschappelijk verantwoord ondernemen: Nota naar aanleiding van het advies van de SER 'De winst van waarden'*, 14 december 2000, Kamerstuk 2000-2001, 26485, nr. 14.

Noten

- 1 Zie bijvoorbeeld Agenda 21 van de Verenigde Naties, de Richtlijnen van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling, de gedragscode van de International Labour Organisation, maar ook de verplichte verslaggeving in het kader van de Wet Milieubeheer.
- 2 Maatschappelijk verantwoord ondernemen wordt ook wel omschreven als duurzaam ondernemen, waarbij wordt bijgedragen aan de duurzame ontwikkeling (sustainability). In Kamp-Roelands (2001) wordt nader ingegaan op de definitie van duurzame ontwikkeling en de verschillende theoretische invullingen daarvan.
- 3 Zie voor de invulling van de verschillende theoretische concepten over de relatie tussen ondernemingen en hun omgeving en de invloed daarvan op de inhoud van maatschappelijke verslaggeving ook het in de vorige eindnoot genoemde artikel.
- 4 De OESO-Richtlijnen zijn opgesteld door de regeringen van de OESO-lidstaten met medewerking van het ondernemingsleven, de vakbeweging en maatschappelijke organisaties en hebben daarom een breed draagvlak. De OESO-Richtlijnen gaan onder andere in op het verstrekken van betrouwbare en relevante informatie over activiteiten, de rechten van werknemers, milieu, het bestrijden van corruptie, consumentenbelangen en eerlijke concurrentie. Hierin komt expliciet naar voren dat ondernemingen periodieke, betrouwbare en relevante informatie verstrekken over de activiteiten van de onderneming op financieel, sociaal, ethisch en milieugebied.
- 5 Zie ook www.accountability.org.uk.
- 6 Dit wordt waarschijnlijk niet alleen veroorzaakt door het prille stadium waarin de dialoog met stakeholders zich bevindt, maar ook door de verschillende visies op de wijze waarop de relatie tussen ondernemingen en haar omgeving vorm moet worden gegeven. Zie hiervoor bijvoorbeeld ook het in eindnoot 2 gerefereerde artikel.
- 7 Opgemerkt moet worden dat er tussen de onderzoek van het Koninklijk NIVRA en Sustainability/UNEP een overlap is van 25 ondernemingen.